Raadsvragen over vervolg op (Nijmeegse) bijstandsexperiment 2017-2020

Het Nijmeegse bijstandsexperiment

Op verzoek van de gemeenteraad hebben we tussen 2017 en 2020 een wetenschappelijk experiment uitgevoerd met de bijstand. Hierin werd het reguliere bijstandsbeleid vergeleken met alternatieve aanpakken, meer gebaseerd op onvoorwaardelijkheid, en autonomie voor en vertrouwen in de bijstandsgerechtigden. Naast soepelere regels hadden zij meer ruimte om bij geld bij te verdienen naast de uitkering. Een soortgelijk experiment is gedaan in een aantal andere gemeenten.

De resultaten van dit onderzoek zijn met u gedeeld op 21 april 2020 (kenmerk E20.001706). In eerste instantie leken de resultaten van het de alternatieve vormen van beleid, in grote lijnen, weinig af te wijken van die behaald worden onder de Participatiewet. Dat kwam overeen met het landelijke beeld zoals beschreven in de overkoepelende rapportage van het CPB en verschillende artikelen.

De lessen van dit experiment hebben we doorgezet in ons reguliere beleid. We hebben ons onder andere bestendigd om waar mogelijk in te blijven zetten op persoonlijk contact en een persoonsgerichte benadering in onze uitvoering (een werkwijze die we sinds enige jaren hanteren en ‘Mens als middelpunt’ heet), en om door te gaan bij het WerkBedrijf met een van het experiment afgeleide aanpak waarbij groepscoaching centraal staat (de interventie ‘Samen Sterk naar Werk’).

Daarnaast schreven we in de Halfjaarbrief Werk & Inkomen van 22 september 2020:

“Daarnaast worden de onderzoeksdata nog diepgaander geanalyseerd in een aantal aankomende publicaties van de universiteit, zowel in (internationale) wetenschappelijke tijdschriften, als in een proefschrift. Wanneer uit deze verdiepingsslagen nieuwe inzichten komen, worden deze ook gedeeld met het college en (via de raadsbrieven Werk en Inkomen) de raad.”

In deze bijlage bij de Haljaar- en raadsbrief komen we, naar aanleiding van bovenstaande toezegging, op dit onderwerp terug.

Nieuwe inzichten

Sinds de rapportage aan de gemeente verscheen, is het onderzoek doorgegaan. De resultaten daarvan zijn inmiddels beschikbaar in verschillende vak- en wetenschappelijke publicaties, waaronder een proefschrift. Dit aanvullende en verdiepende onderzoek heeft een aantal nieuwe, relevante inzichten opgeleverd.

- We wisten uit het eerdere onderzoek dat de aanpak leidt tot een stijging in het vertrouwen in de lokale politiek. Nu weten we ook ten dele waarom dit vertrouwen toeneemt. In één van beide experimentele groepen was de toename in vertrouwen voor een deel te herleiden tot het feit dat mensen zich beter behandeld voelden (werd het beleid ervaren als passend en helpend, of juist als irritant en een last). Het is aannemelijk dat de verdere toename in vertrouwen in ieder geval deels komt door het principe van wederkerigheid: mensen zijn geneigd anderen te vertrouwen wanneer die hen op hun beurt vertrouwen.
- Ten tweede liet het vervolgonderzoek zien dat er substantiële (en significante) effecten waren van de experimentele beleidspraktijken, op het gebied van gezondheid en participatie. Alleen niet voor alle deelnemers, maar voor bepaalde subgroepen. Het gaat vooral om relatief kwetsbare mensen, bijvoorbeeld mensen met een migratieachtergrond, weinig zelfvertrouwen, een relatief zwakke mentale gezondheid of relatief lage opleiding. In dit artikel is weergegeven wat de precieze effecten waren voor subgroepen. Het is niet zo dat er voor de minder kwetsbare tegenhangers (hoogopgeleiden of mensen zonder migratieachtergrond) significante negatieve effecten waren.

- Bovenstaande is extra belangrijk vanuit de wetenschap dat het juist de meer kwetsbare mensen waren die *minder* deelnamen aan het experiment. Met andere woorden: de resultaten gevonden in het experiment zijn met grote waarschijnlijkheid een onderschatting van wat we zouden vinden, wanneer het zou zijn uitgevoerd onder de hele bijstandspopulatie (en niet alleen onder hen die zich vrijwillig aan hebben gemeld).

Hoe verder?

De Participatiewet is landelijke wetgeving, met relatief weinig lokale beleidsvrijheid. In het experiment werd (met toestemming van het Rijk) tijdelijk afgeweken van de regels van de Participatiewet, maar daar waar we afweken van de wet mogen we dat na afloop niet meer doen.

De aanvullende bevindingen sluiten aan bij de keuzes die we eerder al maakten: meer persoonlijk contact, werken vanuit vertrouwen en rekening houden met persoonlijke omstandigheden van onze burgers met een bijstandsuitkering. Waar we dat mogen en kunnen, gaan we dus door met wat eerder is ingezet. Project 'Doe je mee' en de in de inleiding genoemde groepsgewijze benadering 'Samen sterk naar werk' zijn daar voorbeelden van. De aanvullende resultaten geven vooralsnog geen aanleiding voor concrete beleidswijzigingen, maar zijn besproken met de uitvoeringsorganisaties op het gebied van Werk (WerkBedrijf) en Inkomen (IZ&L) en worden meegenomen bij toekomstig beleid.

Landelijk zien we ook een omslag in denken, die aansluit bij de resultaten van de bijstandsexperimenten, maar ook bij onder andere de zeer kritische geluiden van het Sociaal Cultureel Planbureau bij hun evaluatie van de Participatiewet en de maatschappelijke onvrede over de hardheid van het sociale stelsel (van het toeslagenschandaal tot de boodschappenaffaire). Deze omslag vertaalt zich in de voorgestelde wijzigingen in de Participatiewet door minister Schouten van SZW, onder de noemer 'Participatiewet in balans'. Het terugdringen van de strengheid, toepassen van de menselijke maat, uitgaan van vertrouwen en meer ruimte geven aan gemeenten zijn daar alle onderdeel van. In onze toekomstige voorstellen over de uitvoering van de nieuwe Participatiewet gaan we hier nader op in.